Sezon 1980/81

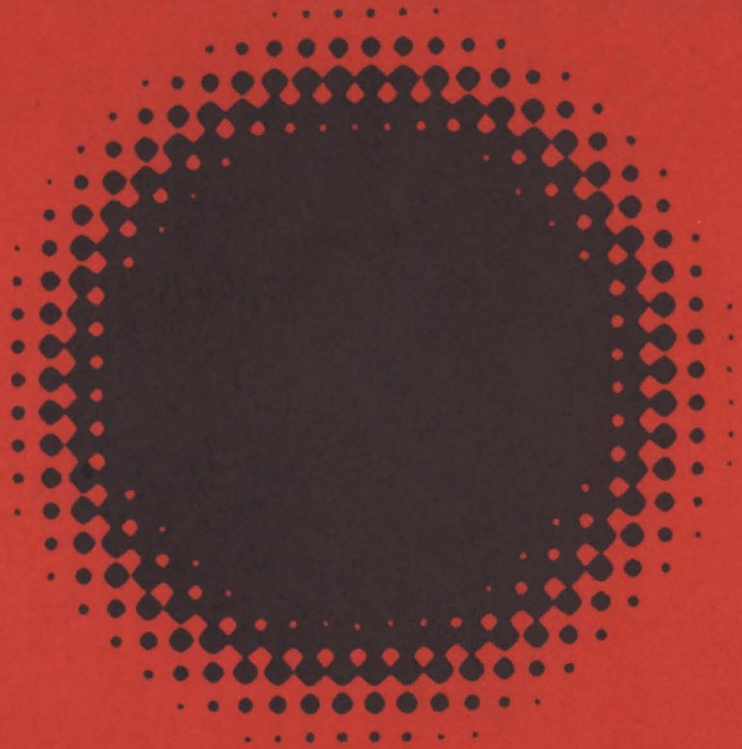

TEATR POLSKI

Wrocław

Dyrektor: MARIAN WAWRZYNEK
Kierownik artystyczny JERZY GRZEGORZEWSKI
Kierownik literacki: ELŻBIETA MORAWIEC
Zastępca dyrektora: JERZY TACZALSKI

FRANZ KAFKA

AMERYKA

Franz Kafka

Snuję plany. Patrzę przed siebie nieruchomo, aby nie odrywać oczu od urojonych wzierników urojonego kolejdoskopu, w jaki spoglądam. Mieszam bezładnie zamiary dobre i samolubne. Zapraszam niebo i ziemię do uczestnictwa w moich planach, ale nie zapominam o małych ludziach, których można wyłowić z każdej bocznej ulicy i którzy mogą na razie oddać lepsze usługi moim planom. Przecież to dopiero początek, ach, zawsze dopiero początek. Jeszcze tkwię tutaj w swej niedoli, a już nadjeżdża spoza mnie olbrzymi wehikuł mych planów, pierwsza mała platforma podsuwa mi się pod stopy; nagie dziewczęta jak na karnawałowych pojazdach ze szczęśliwych krajów wiodą mnie w tył stopniami w górę, unoszę się w powietrze, bo w powietrze unoszą się dziewczęta, i podnoszę dłoń, która nakazuje spokój. Różane krzewy kwitną mi u boku, kadzidlane płomyki goreją, lazurowe wieńce spływają w dół, czyjeś ręce sypią kwiaty przede mną i na mnie, dwu trębaczy, jak ze spiętrzonych ciosowych głazów, dmie fanfary; pospólstwo nadbiega tłumnie, ustawiając się za przywódcami; puste, czyste, prostokątne, obszerne place mroczą się, ożywiają się i przepełniają, czuję granicę ludzkich wysiłków i wykonywam na swoim wzniesieniu, z własnej ochoty i ze zbudzoną we mnie nagle zręcznością, sztuczkę człowieka-węża, którego przed wieloma laty podziwiałem; mianowicie przeginam się powoli w tył — a właśnie niebo próbuje otworzyć się, aby zrobić miejsce przeznaczonemu dla mnie zjawisku, lecz utyka — następnie głowę i górną część tułowia przeciągam między nogami i powoli powstaję znów wyprostowany. Czy był to najwyższy dostępny ludzkości wzlot? (...)

F. Kafka, Dzienniki (1910—1922). Przełożył Jan Werter. Kraków 1961

FRANZ KAFKA

AMERYKA

(Amerika)

Przekład:

JULIUSZ KYDRYŃSKI

Adaptacja sceniczna,
reżyseria i scenografia:

JERZY GRZEGORZEWSKI

Muzyka:

STANISŁAW RADWAN

Premiera 26 października 1980

OBSADA

Karl Rossman	— KRZYSZTOF GLOBISZ
Delamarche	— JERZY DOMINIK
Robinson	— BOGUSŁAW LINDA
Palacz	— ANDRZEJ WOJACZEK
Kapitan	— ANDRZEJ WILK
Oficer	— ZDZISŁAW SOŚNIERZ
Oficer	— TADEUSZ SKORULSKI
Wuj	— ELIASZ KUZIEMSKI
Green	— BOLESŁAW NOWAK
Pollunder	— RYSZARD KOTYS
Schubal	— JERZY FORNAL
Klara	— DANUTA KISIEL
Mack	— ZBIGNIEW PAPIS
Student	— ANDRZEJ MROZEK
Policjant I	— ALBERT NARKIEWICZ
Policjant II	— BOGDAN MISIEWICZ
Bess	— HANNA CHOMBAKOW
Renell	— TADEUSZ SZYMKÓW
Starsza Kucharka	— JADWIGA SKUPNIK
Teresa	— MONIKA RASIEWICZ
Starszy Kelner	— JERZY SCHEJBAL
Starszy Portier	— RYSZARD KOTYS
Brunelda	— IZABELLA SUL-POŁABIŃSKA
Szofer	— MIECZYSŁAW ŁOZA
Urzędnik	— JANUSZ ŁOZA
Kobiety	— ALICJA PIEKARZ
	IRENA SZYMKIEWICZ
Aktorzy Teatru Oklahoma	— PIOTR KUROWSKI
	HANNA CHOMBAKOW
	DANUTA KISIEL
	MONIKA RASIEWICZ
	ZBIGNIEW PAPIS
	TADEUSZ SZYMKÓW

Asystenci reżysera	— BOLESŁAW NOWAK
	HANNA CHOMBAKOW
Inspicjent	— JANUSZ ŁOZA
Sufler	— KRYSTYNA POTOCKA
Nagranie i realizacja dźwięku	— HUBERT BREGULLA
Światło	— KAZIMIERZ PIĄTEK
Peruki i nakrycia głowy	— ZOFIA HEJNE-BREGULLA

Franz Kafka jako student

Kalendarium życia i twórczości FRANZA KAFKI

1883	Franz Kafka urodził się 3 lipca w Pradze jako pierworodny syn kupca Hermanna Kafki i jego żony Julii w domu Löwy.
1889—1893	Szkoła powszechna.
1893—1901	Staromiejskie Państwowe Gimnazjum Niemieckie w Pradze.
1901—1906	Studia na Niemieckim Uniwersytecie w Pradze. Germanistyka (2 semestry), potem — prawo.
1902	Wakacje w Libochowicach. Pierwsze spotkanie z Maksem Brodem.
1904—1905	„Opis walki („Beschreibung eines Kampfes"). Rozpoczynają się regularne spotkania z Maksem Brodem, Oskarem Baumem i Feliksem Weltschem. Wakacje letnie 1904 i 1905 w Zuckmantel.
1906	Promocja na doktora praw, następnie obowiązkowa roczna praktyka w sądzie.
1907	„Przygotowania do ślubu na wsi" („Hochzeitsvorbereitungen auf dem Lande"). Praca biurowa w praskim oddziale „Assicurazioni Generali".
1908	Od lipca praca w Zakładzie Ubezpieczeń od Wypadków Robotniczych (pracował tam z przerwami na dłuższe urlopy zdrowotne, do lipca 1922 roku). Pierwsze publikacje: 8 miniatur w czasopiśmie „Hyperion".
1909	Wakacje z Maksem Brodem i jego bratem Ottonem w Rivie.
1910	Kafka zaczyna prowadzić „Dziennik".

1911 Wakacje z Brodem nad Jeziorami Włoskimi. Pobyt w sanatorium w Erlenbacher.

1912 Z początkiem roku — pierwsze prace nad „Ameryką" (tytuł roboczy: „Verschollenen" — „Zaginiony"). W lipcu — pobyt w Weimarze. W sierpniu — przygotowania do wydania drukiem zbioru miniatur „Rozważania" („Betrachung") w osobnym tomiku. Pierwsze spotkanie z Felicją Bauer w domu Brodów w Pradze. Wrzesień 1912 — styczeń 1913 — pierwsze siedem rozdziałów „Ameryki". 22 — 23 września w ciągu jednej nocy powstaje „Wyrok" („Das Urteil"). Październik — rozpoczęcie korespondencji z Felicją Bauer. 17 listopada — 7 grudnia — powstaje opowiadanie „Przemiana" („Die Verwandlung"). 4 grudnia — Kafka czyta „Wyrok" na wieczorze autorskim zorganizowanym przez Praskie Towarzystwo im. Herdera.

1913 1 marca — czyta „Przemianę" w domu Maksa Broda. Marzec — pierwsze odwiedziny u Felicji w Berlinie. Ukazuje się „Palacz" („Der Heizer") — późniejszy I rozdział „Ameryki". Czerwiec — ukazuje się „Wyrok". Wrzesień — podróż z Wiednia do Triestu, Werona, Riva, potem pobyt w sanatorium. Spotkanie z Gretą Bloch.

1914 Zaręczyny z Felicją Bauer, potem zerwanie.
Zaczyna pisać „Proces" („Der Prozess"), kontynuuje pracę nad „Ameryką". Październik — pisze opowiadanie „Kolonia karna" („In der Strafkolonie").

1915 Styczeń — pierwsze po zerwaniu zaręczyn spotkanie z Felicją. Kwiecień — podróż na Węgry, lipiec — pobyt w sanatorium w Rumborku. Listopad — w wydawnictwie Kurta Wolffa ukazuje się „Przemiana". Carl Sternheim przekazuje na rzecz Kafki nagrodę im. Fontany.

1916 Maj — z Felicją w Marienbadzie. Październik — wychodzi „Wyrok". Listopad — wieczór autorski w Monachium (czytanie „Kolonii karnej"). Grudzień — pisze opowiadanie z cyklu „Lekarz wiejski" („Landarzt").

1917 Styczeń—luty — dalsze opowiadania z cyklu „Lekarz wiejski". Lipiec — drugie zaręczyny z Felicją Bauer. Wrzesień — lekarz prof. Pick stwierdza u Kafki gruźlicę płuc. Kafka przenosi się do siostry do Zürau. Grudzień — ostateczne zerwanie zaręczyn z Felicją Bauer. Od jesieni 1917 do wiosny 1918 pisze aforyzmy.

1918 Zürau. W lecie — Praga, Rumburk, wrzesień — w Turnowie, od listopada — w Schelesen. Poznanie Julii Vohryzek.

1919 Od wiosny — w Pradze. Maj — wychodzi „Kolonia karna". Zaręczyny z Julią Vohryzek. Jesień — wychodzi zbiór opowiadań „Lekarz wiejski". Listopad — „List do ojca" („Brief an den Vater").

1920 Aforyzmy.
Od kwietnia — w Meranie. Korespondencja z Mileną Jesenską. Wiedeń — zerwanie zaręczyn z Julią Vohryzek. Lato — jesień w Pradze. Powstają opowiadania „Posejdon", „Nocą" („Nachts"), „W kwestii praw" („Zur Frage der Gesetze"), „Bąk" („Der Kreisel") i inne. Od grudnia — pobyt w Matliarach (w Tatrach) — znajomość z lekarzem Robertem Klopstockiem.

1921 W Matliarach, od wiosny — w Pradze. Pisze opowiadanie „Pierwsze cierpienie" („Erstes Leid").

1922 Styczeń — w Spindlerowym Młynie, potem w Pradze, od czerwca — u siostry w Panie. Od stycznia do września pracuje nad „Zamkiem" („Das Schloss"), wiosną pisze opowiadanie „Głodomór" („Hungerkünstler"), w lecie — „Forschungen einer Hundes".

1923 W Pradze. Od lipca — w Müritz nad Bałtykiem. Poznaje Dorę Diamant. Od września — w Berlinie.

W październiku powstaje „Mała kobieta" („Die kleine Frau"), w zimie „Schron" („Der Bau").

1924 W Berlinie. W marcu — w Pradze, pisze opowiadanie „Śpiewaczka Józefina" („Jozefine die Sängerin"). W kwietniu — wyjazd z Pragi do Wiednia. Pod opieką Roberta Klopstocka i Dory Diamant pobyt w sanatorium Kierling pod Wiedniem, gdzie 3 czerwca Kafka umiera. Pogrzeb 11 czerwca w Pradze. 19 czerwca — akademia żałobna w teatrze „Kleine Bühne". W lecie ukazuje się zbiór opowiadań, zawierający cztery utwory („Pierwsze cierpienie", „Mała kobieta", „Głodomór", Śpiewaczka Józefina, czyli Naród myszy") — ostatnia publikacja przygotowana do druku przez autora.

Na podstawie: Klaus Wagenbach „Franz Kafka in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten", Rowohlt — Hamburg 1964 oraz Franz Kafka „Listy do Felicji", t. II, PIW, Warszawa 1976.

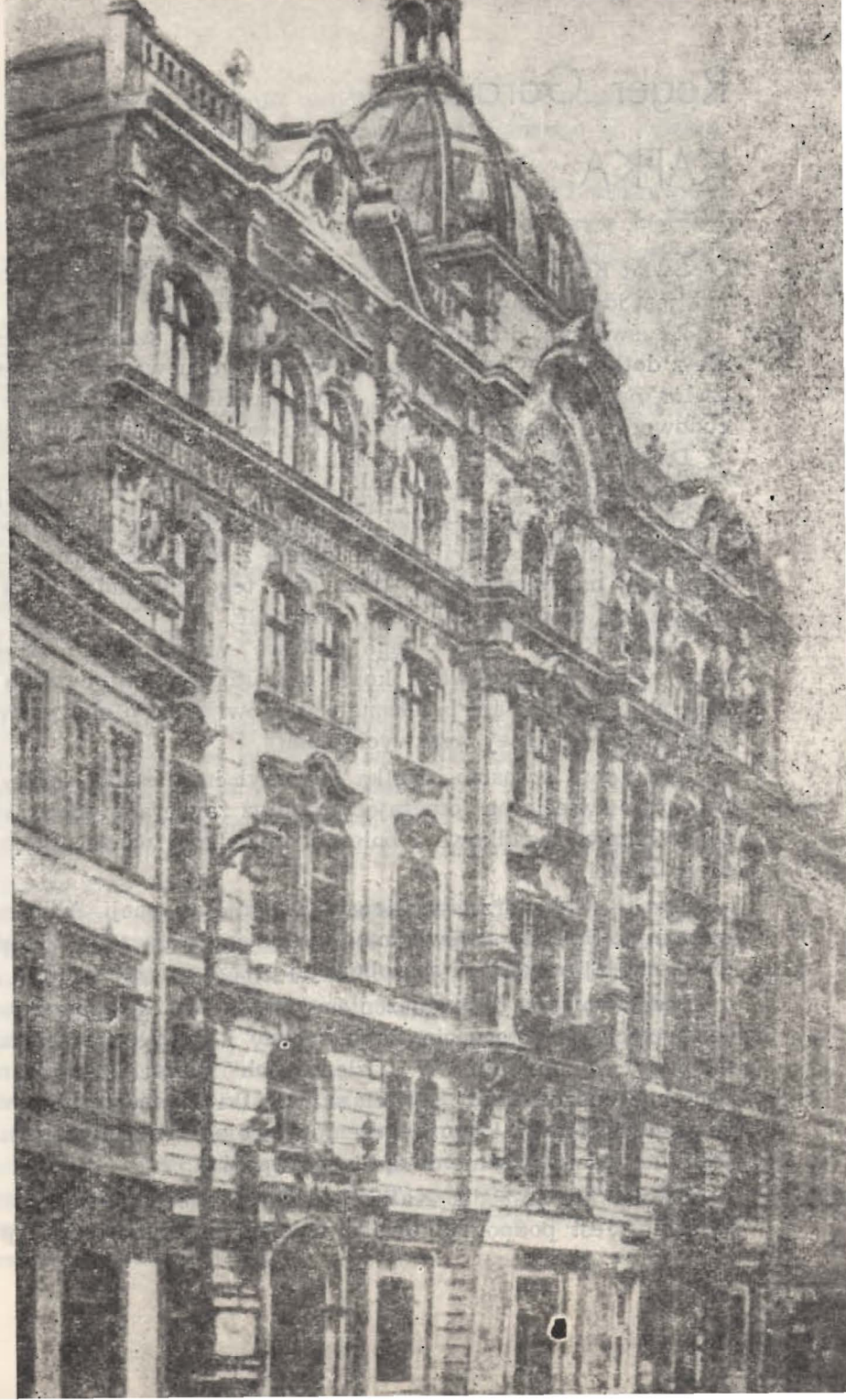

Budynek Zakładu Ubezpieczeń, w którym pracował Kafka

Roger Garaudy

KAFKA

Świat Kafki nie różni się od naszego świata. Świat, w którym żył, jest identyczny ze światem, który stworzył.

Ze światem dusznym, odczłowieczonym, światem alienacji, ale z dotkliwą świadomością własnego wyobcowania i z niezniszczalną nadzieją, dzięki której przez szczeliny, jakie żłobi w nim cudowność i humor, dostrzega się światło, może nawet wyjście.(...)

Dzieło Kafki to odkrywczy mit.

To obraz życia, w którym ziemia i niebo stanowią jeden wspólny świat. Obraz życia we wszystkich wymiarach: rodziny i zawodu, małżeństwa i religii, miasta z nieskończonym labiryntem jego mechanizmów i kancelarii, tego co złudne i co niezniszczalne, co niezwykłe i co powszednie.

Dzieło Kafki wyraża jego postawę wobec świata. Nie jest tego świata zrezygnowaną kopią ani utopijną antycypacją. Nie chce go wyjaśniać ani przekształcać. Mówi tylko o niewystarczalności i wzywa do jej przezwyciężenia.

Aby temu sprostać, Kafka stworzył inny świat, który jest prawdą o świecie nas otaczającym, gdyż zawiera w sobie własne zaprzeczenie, zagadkowe i bolesne objawienie własnej głębokiej nieludzkości.

Jest to walka przeciw alienacji w łonie alienacji. Albo — parafrazując Spinozę — świadomość alienacji połączona z nieświadomością jej przyczyn i sposobów jej przezwyciężenia.(...)

Podstawowym doświadczeniem Kafki w jego poszukiwaniu sensu życia jest poczucie, że jest obcy i potrzebuje zezwolenia na pobyt w istnieniu. W „Dziennikach" pisze: „Żyję bardziej obcy niż cudzoziemec".(...) Wiara u Kafki to nadzieja, pewność, że człowiek musi i może przemóc swoje wyobcowanie, nawet jeśli nie widzi wyraźnie dokąd to prowadzi.(...)

Sztuka nie jest dla Kafki jak dla Flauberta celem samym w sobie. Jest podporządkowana wyższej rzeczywistości i prawdzie. Nabiera sensu jedynie współuczestnicząc w autentycznym bycie, jako cząstka prawdy i posłannictwo osadzone w ludzkiej wspólnocie.

Jej misją jest rozsadzanie zwykłych ram życia i ukazywanie przez szczeliny, że istnieje, wzywa nas i budzi nasze nadzieje rzeczywistość wyższego rzędu. „Sztuka krąży wokół prawdy, ale ze stanowczym zamiarem, żeby sobie nie opalić skrzydeł. Jej umiejętność polega na tym, żeby w ciemnej pustce znaleźć miejsce, gdzie z całą mocą można uchwycić promień światła, o którym przedtem nic by nie było wiadomo".(...)

Sztuka nie może dokładnie określić zadań, lecz może ludzi poruszyć, jeśli ukaże widomy obraz prawdy. Taka jest moc mitu, który mówi nie tylko o tym, czym jest, lecz także o własnej zmienności, o tym czego jeszcze mu brak i czym pragnie się stać.

Dzieło jest nie tylko obiektywizacją własnych przeżyć, uzewnętrznieniem świata twórczości, stanowiącego po prostu przeciwieństwo i antidotum na świat alienacji. Jest posłannictwem, które nabiera swojego pełnego znaczenia dopiero w zetknięciu z ludźmi, do których się zwraca i których ma obudzić.(...)

Jak wszyscy wielcy twórcy, Kafka widzi i konstruuje świat obrazów i symboli, dostrzega i uświadamia nam związki między rzeczami, jednoczy w niepodzielną całość doświadczenie, sny, zmyślenia, magię nawet i w tym nakładaniu się znaczeń ukazuje każdemu zarys spraw powszednich, minionych marzeń, idei filozoficznych lub religijnych i wyraża pragnienie wyjścia poza zamknięty krąg świata.

Nie należy więc paraboli kafkowskich poddawać szczegółowej egzegezie. Nie ma i nie może być dosłownego związku między konkretnym rozwinięciem symbolu i jego abstrakcyjnym znaczeniem. Symbol jest ramą, w której poruszają się postaci żywe i zindywidualizowane, i realizm szczegółu nie przeczy, lecz przydaje jej żywotności.(...)

W większych utworach unika Kafka systematycznie bezpośredniego opisu swego życia wewnętrznego: przedstawia tylko przedmioty, które są impulsem wrażeń, przeszkody, na jakie natrafiają pragnienia. Czyni to z chłodną drobiazgowością konstatacji, protokołu. Obiektywny opis absurdu niepokoi właśnie przez swoją lakoniczność.(...)

Alienacji zmechanizowanego świata przeciwstawia Kafka nieusuwalny brak ciągłości świata, który nigdy się nie skończy, zdarzeń, które zawsze pozostawiają nas w zawieszeniu. Nie stara się kopiować świata ani go wyjaśniać, ale chce go odtworzyć możliwie wszechstronnie, aby ujawnić jego niewystarczalność i wzbudzić w nas nieodpartą potrzebę wyjścia poza gotowy schemat w poszukiwaniu straconej ojczyzny.

I tutaj nas nie opuszcza. Przeprowadził nas przez kręgi piekła, pozwolił nam ujrzeć w końcu długiego, bezkresnego tunelu jakby błysk światła, lecz potem porzuca rolę przewodnika. Jego królestwem jest świat alienacji i świadomości alienacji.(...)

Wielkość Kafki polega na tym, że umiał stworzyć świat mityczny, który jest zarazem światem rzeczywistym. Realizmem w sztuce jest twórczość, przekształcająca dzięki ludzkiej obecności powszednią rzeczywistość. Tak samo jak malarze kubiści, którzy w tej samej epoce, przez świadomą transpozycję, objawiają immanentną poezję rzeczy najbardziej codziennych, Kafka tworzy świat fantazji z elementów otaczającego nas świata, przekomponowanych według innych praw. Trudno znaleźć dla dzieła Kafki lepszą definicję niż jego własny sąd o malarstwie Picassa. Podczas pierwszej wystawy kubistycznej w Pradze Janouch powiedział o Picassie: „To samowolny deformator. — Nie sądzę — rzekł Kafka. — On po prostu notuje te zniekształcenia, które nie przeniknęły jeszcze do naszej świadomości. Sztuka jest lustrem, które „spieszy się" jak zegarek".

R. Garaudy, Realizm bez granic. Przekład i posłowie Ryszarda Matuszewskiego. Warszawa 1967.

Ostatnia fotografia Franza Kafki, na kilka miesięcy przed śmiercią

W repertuarze TEATRU POLSKIEGO:

T. Różewicz — Śmierć w starych dekoracjach
Z. Krasiński — Nie-Boska Komedia
A. Fredro — Pan Jowialski
W. Shakespeare — Sen nocy letniej
F. Kafka — Ameryka

W przygotowaniu:

M. Piwowski — Yo-Yo
(według „Paragrafu 22" J. Hellera)
A. de Musset — Nie igra się z miłością

W repertuarze TEATRU KAMERALNEGO:

S. Mrożek — Emigranci
K. Zanussi, E. Żebrowski — Gry kobiece
W. Gombrowicz — Opętani
E. Radziński — Łunin

W przygotowaniu:

S. L. Witkiewicz — Matka
S. Mrożek — Garbus
T. Łubieński — Przez śnieg (prapremiera)

Kierownik techniczny: ANDRZEJ BARWIŃSKI
Brygadier sceny: ANTONI KOŁACZEK

Kierownicy pracowni:

krawieckiej damskiej: WŁADYSŁAW MASZTALERZ
krawieckiej męskiej: JERZY HELAK
perukarskiej: ZOFIA HEJNE-BREGULLA
szewskiej: JERZY PORZYCZEK
modelarskiej: SŁAWOMIR KALETA
stolarskiej: ZYGMUNT BEDNARCZYK
malarskiej: TADEUSZ CHĄDZYŃSKI
tapicerskiej: WŁODZIMIERZ POMORSKI
ślusarskiej: BRONISŁAW KROWICKI
elektroakustycznej: HUBERT BREGULLA

Reprodukcje ilustracji z książki Klausa Wagenbacha „Franz Kafka" wykonał A. Hawałej.

Zamówienia zbiorowe na bilety dla zakładów pracy i szkół przyjmuje codziennie w godz. 9—16 Biuro Organizacji Widowni, ul. Zapolskiej 3, tel. 387-89.

Wydawca: Teatr Polski we Wrocławiu
Redakcja programu: Maria Dębicz

Cena 10 zł

WZGraf. Z-d 2, z. 1654/80, n. 5000, A5, B-23.

EGZEMPLARZ
BEZPŁATNY